

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Кириленко Володимир Іванович

УДК 330.332.01

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: заслужений діяч науки і техніки України
доктор економічних наук, професор
Ковальчук Трохим Тихонович,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
перший заступник директора

Офіційні опоненти: заслужений діяч науки і техніки України,
доктор економічних наук, професор
Варналій Захарій Степанович
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентові України,
заступник директора

доктор економічних наук, професор
Ніколенко Юрій Васильович
Академія муніципального управління (м. Київ),
завідувач кафедри економіки

доктор економічних наук, професор
Осецький Валерій Леонідович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
професор кафедри економічної теорії

Провідна установа: ДУ “Інститут економіки і прогнозування НАН України”,
відділ економічної теорії, м. Київ

Захист відбудеться “___” січня 2007 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.006.03 у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1, ауд. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49 Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий “___” грудня 2006 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук,
професор

А.Е. Фукс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Можливість соціально-економічного розвитку та темпи зростання національних економік безпосередньо залежать від стану економічної безпеки. Це обумовлює необхідність подальшої розробки теорії економічної безпеки та її застосування для країн з трансформаційною економікою. Чільне місце у формуванні економічної безпеки посідає інвестиційна діяльність.

Необхідність забезпечення економічної стійкості, стабільності та здатності до прогресивного розвитку України в умовах поєднання тенденцій глобальної та національної трансформації вимагає дослідження функцій, системи принципів, методів та факторів гарантування економічної безпеки держави. Комплексність завдань економічної безпеки об'єктивно потребує активізації інвестиційного процесу, його спрямування на забезпечення потенціалу позитивних економічних та соціальних змін в умовах загострення соціально-економічних суперечностей, виникнення руйнівних загроз здатності до економічного розвитку та підтримки економічного суверенітету держави. Свою практичну реалізацію це знаходить у посиленні спрямованості інвестиційних процесів на забезпечення сталого економічного зростання, досягнення реальних структурних зрушень у народному господарстві, технічному переозброєнні, підвищенні якісних показників господарської діяльності і, головне, якості і рівня життя населення.

Значення інвестиційного процесу в контексті забезпечення економічної безпеки посилюється ще й тим, що розширення сфер інвестування, ускладнення його структури в умовах ринкової трансформації економіки України супроводжується виникненням загроз економічної безпеки, що не мають відповідних та одночасно дієвих механізмів їх нейтралізації. Тому сучасний інвестиційний процес передбачає перехід до якісно нової системи регулювання, яка має функціонувати на основі принципів та критеріїв економічної безпеки. Держава об'єктивно змушена активніше впроваджувати механізм інвестиційного гарантування економічної безпеки, спрямовувати його на взаємоузгоджену реалізацію національних економічних інтересів, формувати необхідні, в тому числі ринкові, умови саморозвитку інвестиційних процесів відповідно до внутрішніх та міжнародних викликів.

Незважаючи на вже сформовані в цілому основні характеристики ролі та місця економічної безпеки, практична діяльність і наукові дослідження в цій сфері вкрай недостатні. Додатковим поштовхом до аналізу служить відсутність реальних механізмів, які забезпечують стійкий розвиток, а також практика прямого нехтування економічною безпекою держави.

Окремим питанням економічної безпеки як визначальної складової національної безпеки держави присвячена велика кількість наукових досліджень. Зокрема, досить великий спектр питань соціально-економічного змісту, структури, функцій і методів економічної безпеки знайшли своє висвітлення в працях російських та українських авторів Л.Абалкіна, М.Алікаєвої, О.Барановського, О.Беляєва, О.Білоруса, І.Бінька, Є.Бухвальда, З.Варналія, А.Гальчинського, В.Геєця, С.Глаз'єва, О.Гончаренко, М.Єрмошенка, Я.Жаліла, Т.Ковальчука, В.Мунтіяна,

Є.Олейнікова, Г.Пастернака-Таранушенко, С.Пирожкова, Л.Паштової, В.Сенчагова, А.Сухорукова, В.Шлемка, А.Шовгенова та інших.

З'ясуванню місця і ролі інвестиційної діяльності в економічному зростанні, дослідженню функції інвестицій присвячені роботи представників різних економічних шкіл в різні історичні періоди. Зокрема, вони розглядалися у працях Ф.Бастіа, Є.Домара, Дж.Кейнса, В.Леонтєва, Дж.Лодердейла, Т.Мальтуса, К.Маркса, Дж.Мілля, Д.Рікардо, Д.Ромера, П.Самуельсона, Н.Сеніора, Ж.Сея, А.Сміта, Р.Солоу, М.Тугана-Барановського, Е.Хансена, Р.Харрода, Й.Шумпетера та інших дослідників. Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України – Ю.Бажала, В.Базилевича, Є.Бершеди, Л.Борщ, О.Власюка, В.Геєця, А.Гойко, Б.Губського, О.Гаврилюка, М.Денисенка, П.Єщенка, Б.Кваснюка, І.Лукінова, Д.Лук'яненка, О.Махмудова, А.Музиченка, Ю.Ніколенка, О.Носової, В.Осецького, Б.Панасюка, Ю.Пахомова, А.Пересади, Г.Попової, В.Савчука, А.Фукса, А.Чухна, Л.Яковенко, С.Якубовського та інших.

Попри існування значної кількості напрацювань у теорії інвестицій, до цього часу спостерігається брак комплексних досліджень проблеми інвестиційного гарантування економічної безпеки держави. Не сформовано понятійний апарат інвестиційної безпеки, є проблеми визначення її місця в системі економічної безпеки, відсутні методики оцінки тощо. Тому назрілою є необхідність дослідження сучасних тенденцій і особливостей інвестиційного впливу на параметри економічної безпеки як важливої домінанти соціально-економічного розвитку, а також виявлення шляхів, форм і методів цілеспрямованого регулювання параметрів інвестиційної складової економічної безпеки з метою забезпечення умов ефективної трансформації економіки України та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Більшість досліджень у сфері інвестиційної діяльності присвячено аналізу структурного фактора реалізації інвестицій. Тому розробка теоретичних та методологічних питань, що забезпечують комплексний підхід до вирішення проблем формування ефективної інвестиційної політики, основним елементом якої має стати механізм гарантування інвестиційної безпеки, є обґрунтованою необхідністю. З цих міркувань і було обрано тему і спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами; темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри політичної економії факультетів управління та маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за темою “Теоретичні проблеми соціально-економічного регулювання перехідної економіки”, державний реєстраційний № 0101U007345. Автором при виконанні теми були проаналізовані змістовні аспекти формування механізму регулювання інвестиційної діяльності і соціальної спрямованості інвестицій та інвестиційної безпеки у розділі “Теоретичні проблеми соціально-економічного регулювання перехідної економіки як об'єкта регулювання”.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розробка методологічних засад аналізу сутності та особливостей інвестиційної діяльності як визначальної функціональної складової економічної безпеки і на цій основі

визначення системи показників для діагностики, прогнозування і поточного управління інвестиційною діяльністю.

Відповідно до вказаної мети в дисертації поставлені та вирішувалися такі завдання:

- дослідити еволюцію поглядів на економічну безпеку та її складову – інвестиційну діяльність;
- з'ясувати об'єктивні причини зміни ролі економічної безпеки у функціонуванні та розвитку національних економік;
- дати якісну оцінку місця та ролі інвестиційної діяльності як складової економічної безпеки;
- визначити принципи інвестиційної безпеки та механізми її реалізації;
- дослідити теоретико-методологічні та методичні проблеми забезпечення прийняттого рівня інвестиційної безпеки України;
- дослідити наслідки впливу на економічну безпеку таких чинників як науково-технологічні зміни, соціалізація економіки та глобалізація світогосподарських зв'язків;
- з'ясувати особливості інвестиційного гарантування економічної безпеки в Україні та визначити необхідні інституційні зміни;
- дати оцінку стану та прогнозування інвестиційної безпеки в Україні.

Об'єкт дослідження – економічна безпека держави, як підсистема економічної системи, що пов'язана з установленням таких її параметрів, які спроможні забезпечити реалізацію національних економічних інтересів, економічну незалежність, стійкість, стабільність та здатність до саморозвитку й прогресу національної економіки.

Предмет дослідження – інвестиційна складова економічної безпеки суспільства та її спрямованість на сучасному етапі економічного розвитку.

Методи дослідження. В основу дисертаційної роботи покладено загальнонаукові методи пізнання: діалектики та історизму, пізнання загального, особливого й одиничного у саморозвитку, саморухові, єдності та боротьбі протилежностей, конкретний аналіз динаміки явищ і процесів у всіх їх зв'язках і взаємозалежностях. Застосовувалися окремі елементи маржиналізму, кейнсіанства, монетаризму, інституціоналізму та інших поширених у світовій науці напрямів економічного дослідження (розділи 1, 2). Використання системного та структурно-функціонального методів дало можливість виявити суперечливий характер взаємозв'язку інвестицій та параметрів економічної безпеки держави (розділ 1). При дослідженні інвестиційної діяльності в контексті гарантування економічної безпеки поєднувалися як об'єктивний, так і суб'єктивний підходи до трактування економічних відносин (розділи 2, 3). У процесі дослідження було використано методи комплексного системного аналізу економічних і соціальних явищ, синтезу їх результатів, економічного моделювання на основі логічних побудов (розділ 3, 4). Методи порівняльного економічного аналізу, вибіркового обстеження, прогнозування, розрахунково-аналітичного та статистичного аналізу, апробації (розділ 4). В процесі дослідження здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних положень праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо гарантування економічної безпеки держави, економічних теорій інвестиційної діяльності.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, монографічні праці провідних економістів, періодичні видання. Використані дані статистичних щорічників, інформаційно-аналітичних бюлетенів і оглядів, результати соціологічних досліджень тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад визначення ролі і місця інвестиційної складової в системі економічної безпеки та в обґрунтуванні підходів до її гарантування в економічній системі України. Уточнені методологічні основи реалізації державної політики економічної та інвестиційної безпеки та визначені перспективні напрями інвестиційної стратегії в Україні. Наукова новизна й особистий внесок автора сформульовані в конкретних положеннях, що винесено на захист.

Вперше:

- розкрито взаємозв'язок категорій, які відображають підсистему відносин, пов'язаних з гарантуванням економічної безпеки, а саме: “економічна безпека” – “інвестиційна діяльність” – “інвестиційний процес” – “інвестиційне гарантування економічної безпеки” – “інвестиційна безпека” – “механізм інвестиційної безпеки” – “інвестиційна політика”;
- уведено у теоретичний обіг поняття “інвестиційного гарантування економічної безпеки”, що визначено як відносини з приводу формування та руху інвестиційних ресурсів за критеріями: надійності джерел інвестування; ефективності використання інвестиційних ресурсів; спрямування інвестицій на забезпечення конкурентних переваг; здатності економіки до розвитку і прогресу;
- визначено основні суперечності інвестиційного гарантування економічної безпеки, а саме суперечності: інвестиційної діяльності як передумови економічної безпеки і, водночас, економічної небезпеки, спричиненої інвестиційними ризиками; інтересів суб'єктів інвестиційного процесу у межах вертикальних (держава, регіони, підприємства, родини, окремі особи) та горизонтальних (власники, посередники та користувачі інвестиційних ресурсів) зв'язків; інвестування у довгострокові (такі, що забезпечують структурну перебудову економіки) та короткострокові (такі, що гарантують прибутковість) проекти; інвестиційного клімату та інвестиційної активності; технологічної та економічної потреби у інвестиціях; усвідомленої потреби у зміні обсягів і спрямуванні інвестицій та інвестиційної неспроможності (інерційності); національної потреби в інвестуванні та інтересів суб'єктів міжнародного ринку капіталу – ТНК та міжнародних фінансово-кредитних організацій;
- виділено позитивний та нормативний аспекти інвестиційної безпеки. Позитивний аспект представлено як поєднання захищеності та розвитку національної економіки. З позиції захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня основних соціально-економічних показників. З позиції розвитку інвестиційна безпека означає реалізацію необхідних темпів економічного зростання. Нормативний аспект інвестиційної безпеки подано як поєднання стану економіки та її змін, гарантованих державою. Кінцевою метою цього поєднання є конкурентоспроможність економіки, а засобами її досягнення – інструменти індикативного регулювання у поєднанні з ринковим саморегулюванням;

- здійснено структурування інвестиційної безпеки шляхом виділення таких її елементів як: ринковий механізм стимулювання, державний механізм регулювання, механізм інвестиційного партнерства;
- запропоновано систему моніторингу інвестиційної складової економічної безпеки, елементами якої є: 1) сукупність об'єктів моніторингу; 2) показники рівня і бази даних для діагностики у галузевому та регіональному розрізах; 3) індикатори загроз;
- розроблено методику застосування кластерного аналізу для оцінки рівня інвестиційної безпеки та на її основі зроблено висновки про стан окремих сфер української економіки.

Удосконалено:

- діагностику економічної безпеки через застосування: а) оцінки станів (нормального, передкризового, кризового) об'єктів інвестування; б) кластеризацію видів економічної діяльності як об'єктів інвестування за критерієм кризовості станів;
- методику оцінювання рівнів кризовості станів шляхом застосування двох методик: 1) загальної оцінки інвестиційної безпеки окремих видів економічної діяльності, 2) багатовимірною шкалювання з врахуванням взаємного впливу різних факторів;
- методику прогнозування ринку інвестицій із застосуванням алгоритму, що передбачає реалізацію таких складових оцінювання як: врахування впливових обмежень зовнішнього середовища й впливових суб'єктів та їх реальних цілей, а також варіантів ймовірної поведінки суб'єктів та її сценаріїв.

Набуло подальшого розвитку:

- визначення інвестиційної безпеки як процесу, спрямованого на досягнення такого стану, за якого економіці країни, регіону, галузі властиві такі характеристики, як стійке економічне зростання, соціально – економічна стабільність та нейтралізація внутрішніх і зовнішніх (глобалізаційних) загроз;
- визначення механізму інвестиційної політики шляхом уточнення її цілей, а саме: включення до їх переліку досягнення достатнього рівня конкурентоспроможності національної економіки та рівня добробуту.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дослідження визначається рекомендаціями щодо раціоналізації процесів формування економічної безпеки України. Пропозиції за результатами дисертаційного дослідження використані при розробці:

– системи показників-індикаторів інвестиційної безпеки (довідка Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України Генерального штабу Збройних сил України від 4.09.2006 р.);

– методики оцінки кризового стану окремих сфер економічної діяльності при визначенні можливого обсягу податкових надходжень (довідка Науково-дослідного фінансового інституту Міністерства фінансів України № 77000-12/0486 від 08.09.2006 р.);

– моніторингового контролю за виконанням програмних заходів забезпечення економічної безпеки, змін у індикаторах інвестиційної безпеки та конкурентоспроможності в регіональному розрізі та у міжнародних порівняннях,

системи показників-індикаторів інвестиційної безпеки, методики оцінки стану інвестиційної безпеки та прогнозування майбутнього стану інвестиційної безпеки (довідка Національного інституту стратегічних досліджень № 293/556 від 25.10.2006 р.);

– контрольно-аналітичних та експертних заходів Рахунковою палатою, аналізу стану реалізації інвестиційних та інституційних проектів: експериментального вугільного проекту, проектів розвитку насінництва, підтримки соціального захисту та інституційного розвитку (довідка Рахункової палати від 5.09.2006 р.);

Теоретичні положення, які викладено у дисертації, розширюють і вдосконалюють розуміння природи і сутності економічної та інвестиційної безпеки. Вони впроваджені в навчальний процес при викладанні дисциплін “Політична економія”, “Економічна політика”, “Соціальна економіка”, “Соціально-економічна безпека” (довідка Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана від 15.09.2006 р.) та при викладанні навчальних дисциплін “Економічна теорія”, “Економічна безпека”, “Актуальні проблеми економічної теорії” (довідка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка № 511/328 від 12.10.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою здобувача. Автором зроблено внесок у вирішення наукової проблеми щодо формування механізму інвестиційної безпеки в системі економічної безпеки країни та обґрунтуванні пропозицій щодо її гарантування. Усі висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, одержані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях міжнародного та національного рівнів. Найбільш значущими з них є: V Міжнародна науково-практична конференція “Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі XXI століття” (22-25 травня 1997 р. м. Київ), Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми безпеки Української нації на порозі XXI сторіччя” (22-23 жовтня 1998 р. м. Київ), Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку підприємств перехідної економіки України” (19-20 квітня 2002 р. м. Київ), Міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика ринкових перетворень в країнах з перехідною економікою” (27-29 листопада 2002 р. м. Київ), Науково-практична конференція “Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні” (18-19 листопада 2004 р. м. Київ).

Публікації. Автором опубліковано 48 наукових робіт загальним обсягом 60,97 др. арк., у тому числі: 2 монографії, з яких одна одноосібна обсягом 13,25 др. арк., та розділ у колективній монографії загальним обсягом 0,7 др. арк.; 22 статті у наукових фахових виданнях загальним обсягом 9,4 др. арк.; 24 – в інших виданнях загальним обсягом 37,62 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Робота викладена на 383 сторінках і містить 27 таблиць на 20 сторінках, 17 рисунків на 17 сторінках, 9

додатків на 24 сторінках, список використаних джерел із 350 найменувань на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі висвітлено актуальність теми дослідження, сформульовано його мету, завдання, предмет та об'єкт, показано наукову новизну та практичне значення одержаних автором результатів, їх достовірність, обґрунтованість та апробацію.

У розділі 1 **“Теоретичні засади аналізу інвестиційної діяльності як складової економічної безпеки”** досліджено еволюцію поглядів на інвестиції, інвестиційну діяльність та економічну безпеку. Зроблено висновок, що найбільший внесок у аналіз інвестиційної складової економічної безпеки був зроблений у межах інвестиційної теорії циклів; теорії інвестиційних імпульсів; сучасних моделей економічного зростання, де технічний прогрес розглядається як екзогенна змінна; інституціональної моделі конкурентних переваг; моделей національної конкурентоспроможності та міжнародного руху капіталів.

Зміст категорії **“економічна безпека”** найбільш повно розкривається в процесі аналізу таких її складових: функціональної сфери та стану безпеки (об'єктний аналіз); суб'єктів-носіїв стану безпеки (суб'єктний аналіз); сукупності параметрів оцінки стану безпеки (кількісний і якісний аналіз).

Розрізняються два підходи до оцінки безпеки: концепція захищеності, що ґрунтується на розумінні безпеки як запереченні (обмеженні) небезпек; концепція розвитку, що базується на розумінні безпеки як гарантії вдосконалення економічної системи та умов існування окремих економічних суб'єктів.

При підведенні підсумків аналізу різних визначень економічної безпеки, констатується, що: у них, перш за все, акцентується увага на захисті інтересів держави. При цьому поза увагою залишаються інтереси особистості та суспільства.

Зв'язок інвестиційної діяльності і економічної безпеки потребує подальшого обґрунтування в частині з'ясування прямого та зворотного зв'язків, параметрів, оцінки, методик прогнозування.

В аналізі інвестиційної діяльності в роботі використано загальний економіко-теоретичний підхід до розуміння будь-якої діяльності, а саме: тлумачення її як єдності цілей, засобів, результатів та механізмів реалізації. Такий підхід дає можливість з'ясувати взаємозв'язок категорій, які відображають підсистему відносин, пов'язаних з гарантуванням економічної безпеки, а саме: **“економічна безпека” – “інвестиційна діяльність” – “інвестиційний процес” – “інвестиційне гарантування економічної безпеки” – “інвестиційна безпека” – “механізм інвестиційної безпеки” – “інвестиційна політика”**.

Проведені дослідження еволюції інвестиційної складової безпеки дають змогу дійти висновку про те, що, з одного боку, обсяг інвестицій (у матеріальній і грошовій формі) виступає як умова неперервного відтворювального процесу, з іншого боку, як джерело (чинник) економічного зростання. І у першому, і у другому прояві інвестиційна складова є об'єктом державного регулювання.

Як складова економічної безпеки інвестування виконує такі специфічні функції: облікову; розподільну; стимулюючу. Облікова характеризує інвестування

як процес, що відображає основні макро- і мікроекономічні тенденції, структурні зміни в економіці та виражається в системі якісних і кількісних показників розвитку народного господарства. У рамках розподільної функції інвестиційні процеси виконують роль каталізатора економічної активності в тих сферах економічної діяльності, які здатні максимально задовольнити інвестиційні інтереси суб'єктів господарювання. Роль стимулюючої функції виявляється у взаємозв'язку інвестиційних процесів з розвитком науково-технічного потенціалу, впровадженням інновацій, що забезпечують подальший економічний розвиток на якісно новій економічній і технологічній основі.

У стратегії інвестиційної діяльності важливу роль відіграє вибір напрямів інвестування. Реалізація довгострокових інвестиційних проектів формує структуру національної економіки, визначає місце країни у міжнародному поділі праці, змінює макроекономічні пропорції, зокрема структуру попиту на ринку праці.

Інвестування здійснюється в специфічних умовах макросередовища, що оцінюється суб'єктами інвестиційної діяльності як стан інвестиційного клімату. Практично усі економісти однаково трактують зміст поняття "інвестиційний клімат". Однак при конкретизації його структури, методик оцінки єдність підходів відсутня. Ми вважаємо, що інвестиційний клімат має два основних елементи: інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики. Перший елемент безпосередньо пов'язаний з ємністю інвестиційного простору, другий – з його надійністю.

При оцінці інвестиційного клімату мають враховуватися такі характеристики: реальні умови функціонування капіталу; державна політика регулювання інвестиційних процесів.

В економічній практиці спостерігається феномен інвестиційної недієздатності (інерції). Суперечність між суспільними потребами в розширенні інвестицій та інвестиційною інертністю суспільства проявляється у формі інвестиційного клімату та може бути мотивом і причиною конфліктів, що проявляють себе на різних рівнях економіки. Саме таке визначення інвестиційного клімату дає змогу пояснити існування досить значного сектора тіньової економіки.

Гарантування економічної безпеки передбачає такі дії: 1) можливість здійснення економічного суверенітету; 2) нагромадження економічного потенціалу; 3) підвищення конкурентоспроможності; 4) економічне зростання; 5) зростання добробуту або якості життя; 6) формування міжнародної економічної і гео економічної структури.

У системі економічної безпеки доцільно виокремити такі блоки: концепція національної безпеки → національні інтереси України у сфері економіки → загрози у сфері економіки → індикатори економічної безпеки → їхні граничні значення → організація економічної безпеки → правове гарантування економічної безпеки.

Однією з найважливіших складових економічної безпеки є інвестиційна безпека. Інвестиційна безпека держави забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дає можливість: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал нації; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність економіки; гарантувати стійке зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку і міжнародного співробітництва; створювати стратегічні резерви; долати депресивні явища у

регіонах країни; зберігати і відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри.

Інвестиційна складова економічної безпеки є сукупністю нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу і забезпечують надійність відшкодування та ефективність використання вкладеного капіталу. Під інвестиційною безпекою держави слід розуміти спроможність підтримувати виробничі нагромадження і капітальні вкладення на рівні, що гарантують необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки. Вона дає можливість поєднувати задоволення поточних потреб економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів. Отже інвестиційна безпека означає процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення.

Головним критерієм достатності інвестиційної безпеки є конкурентоспроможність економіки. Виходячи з того, що критерієм економічної безпеки є підтримання в адекватному стані умов життєдіяльності (економічне зростання, добробут населення), то матеріальною основою цього виступає певний рівень інвестування та інвестиційної безпеки. Використання критеріїв інвестиційної безпеки пов'язане з визначенням порогових граничних значень ймовірного порушення безпеки.

Методологія визначення критеріїв інвестиційної безпеки дає можливість виділити позитивний та нормативний аспекти інвестиційної безпеки. Позитивний аспект інвестиційної безпеки виступає як поєднання захищеності і розвитку національної економіки. З позицій захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня соціально-економічних показників. З позицій розвитку інвестиційна безпека означає реалізацію необхідних темпів економічного зростання.

Нормативний аспект оцінки інвестиційної безпеки виступає як поєднання стану і процесу розвитку, що гарантовані державою. Кінцевою метою цього поєднання є конкурентоспроможність економіки, а засобом її досягнення є інструменти державного регулювання інвестування та механізми ринкового саморегулювання.

У дослідженні структури інвестиційної складової пропонується враховувати: включення інвестиційної складової в систему економічної безпеки України; диференціацію інвестиційної складової за різними рівнями економіки (країна, регіон, галузь, підприємство); властивість синергізму, а саме: те, що інвестиційна складова економічної безпеки країни не є простою сукупністю інвестиційних складових економічної безпеки регіонів і підприємств; формування інвестиційної складової під впливом багатьох об'єктивних факторів; виникнення різних видів ризиків.

Одним із найважливіших компонентів аналізу й управління інвестиційною безпекою є аналіз загроз, динаміки їхнього нагромадження та оцінка ступеня їхнього впливу. При цьому мають бути розглянуті як внутрішні загрози (стан фондових ринків, банківської системи, технологічний рівень виробництва основних галузей економіки, ступінь зносу основних виробничих фондів, неготовність будівельного комплексу забезпечити необхідний рівень обсягів будівництва тощо), так і зовнішні загрози, спричинені умовами зовнішніх ринків і проявами відцентрових тенденцій. Основне завдання полягає в побудові оцінок, що дають змогу в процесі діяльності інвестиційної системи кількісно визначити загрозу зменшення потоку інвестицій у реальний сектор економіки, щоб вчасно вжити заходів з недопущення цього.

Розділ 2 **“Механізм реалізації інвестиційної безпеки”** присвячено дослідженню структурних елементів механізму реалізації інвестиційної безпеки та суперечностей, що виникають між економічними інтересами суб’єктів інвестиційної діяльності.

Економічний механізм являє собою спосіб організації конкретних форм і методів управління відповідними економічними процесами. Механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки правомірно визначити як спосіб організації управління рухом інвестиційних ресурсів для забезпечення національних економічних інтересів, запобігання загрозам економічної безпеки, ліквідації їх наслідків і реалізації на цій основі такого рівня економічної безпеки, який би сприяв ефективному досягненню загальноекономічних і соціальних цілей. При цьому механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки включає види, форми і методи організації інвестиційних відносин та інвестиційної діяльності, способи їх кількісного визначення і взаємозв’язку з показниками економічної безпеки.

Властивості механізму реалізації інвестиційної безпеки як системи в його взаємодії з іншими явищами і процесами проявляються як його функції. До функцій механізму реалізації інвестиційної безпеки відносяться: 1) підтримання структурних пропорцій в економіці; 2) забезпечення розширеного інноваційного відтворення; 3) узгодження економічних інтересів по вертикалі і по горизонталі структури національної економіки; 4) захист національних інтересів; 5) забезпечення соціально-політичної стабільності в суспільстві; 6) гарантування соціально-економічної безпеки на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки концентрує в собі два основних напрями впливів на рівень безпеки, а саме: 1) прямий вплив здійснюється в ході реалізації інвестиційного процесу на всіх його стадіях і знаходить вираз в безпосередньому формуванні макроекономічних показників інвестиційної сфери (індикаторів економічної безпеки держави); 2) непрямий вплив, що виникає в процесі інтенсивного обігу інвестицій в різних галузях економіки і виражається в розвитку суміжних виробництв, галузей-постачальників і галузей-споживачів, підвищенні на цій основі загального добробуту, стимулюванні структурних перетворень в економіці.

Механізм реалізації інвестиційної безпеки має такі складові: ринковий механізм реалізації як підсистема ринкового саморегулювання і коригування інвестиційної безпеки; державний механізм регулювання інвестиційних процесів й

управління інвестиційною діяльністю; механізм інвестиційного партнерства як підсистема співробітництва держави, підприємців і населення.

Ринок, як специфічна форма економічних взаємовідносин, зв'язує між собою різних господарюючих суб'єктів, і несе в собі суттєві потенційні можливості задоволення потреби в безпеці економічного функціонування і розвитку. В ринкових умовах інвестори, приймаючи інвестиційні рішення, аналізують показники виробничої діяльності підприємств регіону, галузі, фінансового стану та ринку цінних паперів. Система індикаторів інвестиційного ринку та показників, що їх характеризують, формується виходячи з цілей і завдань підвищення інвестиційної привабливості регіону, галузі, економіки.

Аналіз ролі кожного структурного елементу інвестиційного ринку в залученні інвестицій, а також врахування вимог різних категорій інвесторів включає індикатори: значущості регіональних підприємств у народному господарстві; здатності регіональних підприємств залучати ресурси на вільному ринку; потенціалу регіональних фондових посередників і керівників; рівня розвитку інфраструктури регіонального ринку цінних паперів; рівня інвестиційного ризику.

Недосконалість інвестиційного ринку тісно пов'язана з недостатньо розвинутим банківським бізнесом та фондовим ринком. Серед чинників, що зумовлюють ситуацію у фінансовому секторі Україні, виділені такі: недосконалість чинної нормативно-правової бази; обмеженість існуючих інститутів власності і регулювання; суперечливість податкової політики; хронічне невиконання затверджених планів приватизації; незначна кількість підприємств-емітентів акцій; неготовність вітчизняного ринку залучати інвестиції шляхом публічного розміщення акцій; відсутність масового перерозподілу активів у вітчизняній промисловості; несприятливий підприємницький та інвестиційний клімат; низький рівень стратегічного планування; відсутність історії успішної систематичної діяльності компаній з виплатою дивідендів, успішного перепродажу компаній; відсутність на фондовому ринку електронної торгівлі; майже повна відсутність капіталізації землі й нерухомості; недостатня захищеність прав інвесторів; ігнорування прав дрібних акціонерів тощо.

Стратегічним завданням є формування цивілізованого інвестиційного ринку. Інвестиційний ринок має складатися з трьох рівних за значущістю секторів: сектор інвестиційних ресурсів; сектор зобов'язань і часток; сектор гарантій. Кожний з названих секторів має служити визначенню реальних цін на об'єкти, що обертаються на ринку.

В рамках здійснення державою функцій інвестиційного забезпечення економічної безпеки потрібно виділити два методи впливу: інвестиційне управління та інвестиційне регулювання. Теоретично правомірно виділити два крайні підходи у державному регулюванні. За першого, держава бере на себе максимальну частину функцій інвестора (концентрація капіталу, забезпечення проектно-кошторисною документацією та матеріально-технічними ресурсами тощо). За другого, – приватним інвесторам надається найширша свобода. Тоді держава впливає на інвестиційний процес лише через макроекономічні регулятори: податкову, амортизаційну та кредитну політику, систему санкцій та субсидій.

Необхідним є формування таких компонентів, що відносяться до складу державного механізму гарантування інвестиційної безпеки: 1) моніторинг як інформаційно-аналітична система спостережень за динамікою показників економічної безпеки країни; 2) діяльність держави щодо запобігання загрозам інвестиційної безпеки і відшкодування понесених збитків, пов'язаних з перевищенням граничних значень по тих або інших показниках безпеки; 3) діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз інвестиційної безпеки економіки.

Співробітництво держави, реального сектора економіки і фінансового сектора, що ґрунтується на низці взаємних домовленостей щодо спільного здійснення інвестиційної структурно-формуючої діяльності і розподілу здобутих результатів, може розглядатись як форма інвестиційного партнерства. Інвестиційне партнерство – це здійснення інвестиційної політики, що передбачає узгодження суб'єктами інвестиційних відносин цілеспрямованої інвестиційної діяльності у забезпеченні розвитку національної економіки. Суть інвестиційного партнерства полягає у визначенні і дотриманні кожним його учасником відповідних погоджених правил і норм поведінки, здійснення яких закладає підґрунтя для формування сприятливого інвестиційного клімату та активізації інвестиційної діяльності.

Найбільш прийнятною для України є корпоративна модель взаємин бізнесу і держави, яка має базуватися на таких засадах: трирівневій конструкції системи відносин (експертна ланка, бізнес і влада); особливому типі соціального контракту між владою і бізнесом; сприятливому підприємницькому кліматі в обмін на політичну лояльність; нормативно-правовій регламентації діяльності бізнесу, у тому числі вимозі прозорості усіх операцій і сплати податків у повному обсязі; політиці “спрямованих інвестицій”, яка припускає, що обсяг і напрями капітальних вкладень приватного сектору враховують пріоритети державної інвестиційної політики; інституціоналізації соціальної відповідальності бізнесу як обов'язкової умови підприємництва.

Суперечностями механізму гарантування інвестиційної безпеки є суперечності: інвестиційної діяльності як передумови економічної безпеки і, водночас, економічної небезпеки, спричиненої інвестиційними ризиками; інтересів суб'єктів інвестиційного процесу у межах вертикальних (держави, регіони, підприємства, родини, окремі особи) та горизонтальних (власники, посередники та користувачі інвестиційних ресурсів) зв'язків; інвестування у довгострокові та короткострокові проекти; інвестиційного клімату та інвестиційної активності; технологічної та економічної потреби у інвестиціях; усвідомленої потреби у зміні обсягів і спрямуванні інвестицій та інвестиційної неспроможності (інерційності); національної потреби в інвестуванні та інтересів суб'єктів міжнародного ринку капіталу – ТНК та міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Представлені суперечності здійснюють подвійний вплив на економічне середовище. Їх загострення і конфронтація, з одного боку, служить джерелом виникнення загроз економічній безпеці, реалізація яких здатна негативно вплинути на параметри економічної системи, але, з іншого боку, суперечності в процесі їх конструктивного вирішення виступають джерелом розвитку не лише інвестиційної сфери, але і всієї національної економіки.

У розділі 3 “Інвестиційна політика у гарантуванні економічної безпеки в Україні” аналізується інвестиційна політика України на основі виявлення суб’єктів і об’єктів інвестиційних процесів, цілей та інструментів інвестиційної політики, обґрунтовується важливість інновацій для гарантування безпеки, організаційно-правові заходи посилення ролі інвестицій як складової економічної безпеки.

Ключовою проблемою економічної політики держави є активізація інвестиційної діяльності, котра вимагає формування такої інвестиційної політики, що уможливить максимальне використання національних ресурсів і залучення іноземних інвестицій.

Інвестиційна політика розробляється на основі інвестиційної стратегії, що знаходить своє відображення у відповідних програмах. В умовах ризику і невизначеності в перебігу формування інвестиційної політики важливим елементом має стати аналіз інвестиційної безпеки. У контексті аналізу інвестиційної стратегії правомірно виділити два типи інвестиційної політики держави: загальносистемну інвестиційну політику; селективну інвестиційну політику за окремими суб’єктами та інвестиційними програмами.

Оскільки інвестиційна політика може визначатися, з одного боку, як невід’ємна частина системи більш високого рівня, а з другого боку, як цілісна система, що має власну внутрішню структуру, таке системне розуміння дає змогу вибудувати ієрархічну конструкцію. Як свідчить аналіз, системний підхід надає можливість виокремити три головні умови її результативності, а саме: 1) наявність інвестиційних можливостей, тобто фінансових ресурсів (власні засоби + доступні кредити + залучений акціонерний капітал + реальні іноземні інвестиції), які можна було б вільно спрямовувати на розвиток виробництва; 2) існування у потенційних інвесторів реальних інвестиційних намірів; 3) сформованість цивілізованого середовища для здійснення інвестиційних вкладень. Тільки послідовне і взаємозалежне вирішення цих трьох груп питань створить певні передумови для нормалізації інвестиційної діяльності.

Раціональна та ефективна інвестиційна політика в сучасних умовах має відповідати певним вимогам і насамперед бути перспективною (а не одномоментною). Для цієї політики мають бути характерні такі моменти: по-перше, вона має забезпечити об’єктивно достатній для розвитку економіки в цілому, галузей, регіонів і соціальних витрат рівень інтенсивності капітальних вкладень; по-друге, у частині державних вкладень вона має ґрунтуватися на суворо збалансованих бюджетних і позабюджетних асигнуваннях і стимулювати цільове та ефективне використання інвестиційних ресурсів з урахуванням інфляції; по-третє, вона покликана забезпечити нормальні цивілізовані умови для приватних інвесторів, які створюють джерела інвестиційних можливостей та мають певні інвестиційні наміри.

Комплекс принципів інвестиційної політики доцільно розділити на: концептуальні, ціннісні та для прогнозування інвестиційної політики.

Цілями інвестиційної політики для макrorівня визначені такі: економічне зростання країни; досягнення зовнішньої і внутрішньої стабільності; підвищення соціальної захищеності населення; прагнення до максимізації суспільного добробуту; забезпечення приросту вкладень капіталу в економіку (реальний сектор);

зміна пропорцій у формах реального і фінансового інвестування; забезпечення зростання рівня прибутковості інвестицій і сумарного доходу від інвестиційної діяльності; зміна технологічної і відтворювальної структури капітальних вкладень; зростання економічної ефективності; зростання кількості нових робочих місць.

Цілі інвестиційної політики на мікрорівні визначені як: максимізація прибутку; максимізація добробуту акціонерів; максимізація вартості акції; максимізація обсягів виробництва з урахуванням попиту, мінімізація витрат, пов'язаних зі здійсненням інвестиційного проекту і його успішним використанням; максимізація річного обсягу виробництва на одиницю інвестиційних витрат; підвищення частки ринку; максимізація завершального стану інвестора; побудова політики і практичної діяльності таким чином, щоб збільшувалося суспільне надбання.

Основними засадами державної інвестиційної політики в Україні на найближчу перспективу має бути передбачено: збільшення обсягів капітальних вкладень суб'єктів господарювання за рахунок прибутку і нової амортизаційної політики; впровадження кредитних джерел бюджетного фінансування інвестицій; збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, що формуються на фондовому ринку та за рахунок заощаджень населення; запровадження економічного механізму страхування інвестиційних ризиків; припинення практики внесення змін до законодавства, що визначає режим інвестиційної діяльності в Україні та забезпечення його стабільності; створення Українського банку реконструкції і розвитку.

Важливе місце у реалізації інвестиційної політики має займати принцип формування та опори на соціальний капітал суспільства. Соціальний капітал визначають як ступінь громадянської готовності членів суспільства працювати, існування соціальних норм, сприятливих для колективної дії та ступінь довіри до суспільних інститутів, а також інвестиції індивідами у соціальні мережі. В цих інтерпретаціях соціальний капітал сприяє економічному виробництву, обміну та відтворенню, і головне, – сприяє формуванню інвестиційного клімату. Соціальний капітал є необхідним для формальних інститутів у тому числі – інвестиційних.

Сучасні інвестиційні процеси, що є основою матеріалізації економічної безпеки, пов'язуються з розвитком науково-технічного прогресу та інноваціями як його ядром.

Дослідження найбільш вагомих чинників впливу на інноваційний розвиток України потребує визначення основних причин відставання країни за основними складовими технологічного індексу, насамперед, тих, що пов'язані з інвестиційною складовою. Недостатній рівень фінансування науково-технічної сфери економіки є головною загрозою її інноваційно-технологічній безпеці. Досвід розвинутих країн показує, що оптимальним для України пороговим значенням показника фінансування витрат наукової та науково-технічної діяльності має бути 2 % від ВВП.

Нейтралізації інноваційно-технологічної загрози сприятиме: 1) прийняття змін до законодавчих актів щодо оподаткування, згідно з якими розмір бази оподаткування прибутку підприємств та організацій має зменшуватися на суму коштів, яка була ними спрямована безпосередньо на науково-технічну та

інноваційну діяльність; 2) запровадження у практику заходів державного страхування можливих ризиків від інноваційної діяльності; 3) розвитку сучасної інноваційної інфраструктури; 4) обмеження кола пріоритетних для державного фінансування наукових напрямів тими, де ще існує відповідний інтелектуальний потенціал і науково-технологічна база; 5) створення та активної діяльності фінансово-промислових груп в Україні, стимулювання інноваційного підприємництва і венчурного бізнесу; 6) сприяння комерціалізації результатів НДДКР на внутрішньому і зовнішньому ринках; 7) співпраця у міжнародних проектах, що має на меті запозичення світового досвіду з організації та фінансування функціональних систем інноваційного розвитку.

Ключове стратегічне завдання інноваційно-технологічної безпеки полягає у тому, щоб через реалізацію традиційних конкурентних переваг перейти до створення переваг у наукомістких високотехнологічних галузях. Мова йде про мобілізацію фактора динамічної конкурентної переваги, що має самовідтворювальну природу. Для цього необхідні масштабні заходи з оновлення системи організації наукових досліджень та освоєння їх досягнень; розширення зв'язку “наука-технологія-виробництво” на “наука-технологія-виробництво-екологія”; сприяння кадровому забезпеченню інноваційної діяльності та з цією метою розвитку системи національної освіти.

Державна інноваційна політика має бути спрямована на забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, розробку та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій в усіх сферах національної економіки. Для підтримки інноваційної діяльності держави запропонована низка фінансових, фіскальних, правових, структурних, економічних інструментів підтримки інновацій.

Розділ 4 **“Оцінка та прогнозування інвестиційної безпеки”** висвітлює методи, шляхи та способи вивчення середовища економічної діяльності на макро- та мікрорівні щодо інвестиційної безпеки. Це дає можливість застосувати методи системного аналізу і використання логіко-математичного апарату.

Оцінка макросередовища передбачає врахування багатьох моментів, а саме: політичної і соціально-економічної ситуації в країні і регіоні; стану ринкового середовища; інфраструктури ринку, технологічних чинників. Система показників-індикаторів інвестиційної безпеки, що складає критеріальну базу, має враховувати такі моменти: по-перше, можливість використання параметрів усіма органами державної влади; по-друге, бути сумісною з чинною системою статистичного обліку, планування і прогнозування; по-третє, бути простою для використання при поточному моніторингу інвестиційної безпеки і прогнозування впливу факторів, що детермінують інвестиційну безпеку.

Формування системи індикаторів інвестиційної безпеки включає таку класифікацію показників: 1) показники критеріального типу, за значеннями яких можна зробити висновок про стан інвестиційної безпеки; 2) показники, що прямо формують індикативні показники інвестиційної безпеки; 3) показники, які опосередковано формують стан інвестиційної безпеки або відображають її вплив на стан інших сфер. Дана класифікація дає можливість визначити стан справ у реальному секторі економіки, оцінити ступінь ризикованості інвестиційних

вкладень у ту чи іншу галузь (регіон), а також правильно сформулювати цільові настанови, необхідні для ліквідації факторів, які негативно впливають на інвестиційну безпеку.

Склад індикативних показників, що входять у кожний із блоків, включає: відсоток збиткових підприємств; індекси інвестицій в основний капітал; кількість малих підприємств; кількість об'єктів, що змінили форму власності; частка у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій; кількість використаних об'єктів промислової власності; кількість населення, залученого до роботи у даній галузі; вивільнення працівників.

Необхідність даних показників для діагностики інвестиційної безпеки держави викликана такими обставинами. По-перше, вони подаються офіційною статистикою, тим самим є сумісними з існуючою системою статистичного обліку, планування і прогнозування. Використання інших показників є неможливим через те, що вони є недоступними і не публікуються в статистичних довідниках. По-друге, дані показники є найбільш показовими для характеристики інвестиційної безпеки.

Одним з головних етапів діагностики інвестиційної безпеки є класифікація станів. Мета класифікації станів інвестиційної безпеки (країни, регіону, галузі) полягає у встановленні рівнів безпеки по кожному індикативному блоку з подальшим віднесенням стану до певного класу в залежності від ступеня важкості ситуації. При цьому виділяються такі рівні (зони) кризовості: нормальний стан (Н); передкризовий стан (ПК); кризовий стан (К).

Оскільки більшість індикативних показників, які використовуються для проведення аналізу, мають різні одиниці виміру (наприклад, тисяча осіб, тисяча підприємств, проценти), то це може значною мірою вплинути на результати застосування математичних методів аналізу даних. Тому для усунення даного впливу на процедуру класифікації вся вихідна інформація була пронормована відносно середніх показників. Нормування показників x проводилось за такою формулою:

$$x_{ij}^H = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j}, \quad (4.1)$$

де x_{ij}^H - нормоване значення j -ої ознаки у i -го об'єкта;

x_{ij} - значення j -ої ознаки у i -го об'єкта;

$\bar{x}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_{ij}$ - середнє арифметичне значення j -ої ознаки;

$\sigma_j^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2$ - дисперсія j -ої ознаки;

j - пробігає значення по стовпчиках;

i - пробігає значення по рядках.

Проведене нормування фактично визначає, наскільки відхиляється кожний конкретний об'єкт (в нашому випадку вид економічної діяльності) від середнього значення (тобто рівноважного стану економічної системи).

Для проведення аналізу стану інвестиційної безпеки може бути використано дві методики. Перша методика є простішою у розрахунках, тобто її можна

використовувати на етапі попереднього аналізу інвестиційної безпеки певних видів економічної діяльності. Друга методика дає можливість більш значущо врахувати взаємозв'язок між окремими видами економічної діяльності, але є складнішою у порівнянні з першою методикою.

Перша методика аналізу стану інвестиційної безпеки має такий алгоритм. Визначається принцип утворення груп об'єктів. Пропонується утворювати групи за принципом відмінності, або в термінах кластерного аналізу, – віддаленості від стану рівноваги. В одну групу об'єднуються ті об'єкти, які характеризуються рівною (більш однаковою) відстанню від рівноважного стану. Одержані результати дають можливість оцінити стан інвестиційної безпеки кожного виду економічної діяльності відносно рівноважної точки.

Точкою рівноваги (тобто рівноважним станом) будемо вважати точку

$$\bar{X} = (\bar{x}_1, \bar{x}_2, \dots, \bar{x}_n), \quad (4.2)$$

де $\bar{x}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_{ij}$ – середнє арифметичне значення j -ої ознаки.

Далі підраховується відстань кожного об'єкта (виду економічної діяльності) від точки рівноваги за формулою

$$d_{ij} = (X_i - X_j)^T (X_i - X_j) = \sum_{k=1}^p (x_{ik} - x_{jk})^2, \quad (4.3)$$

Отримані значення відстаней дають можливість виділити ту кількість зон, яка визначена потребами аналізу.

Друга методика має такий алгоритм. За допомогою методів кластерного аналізу набір об'єктів розділяється на основні класи (зони). Застосовуючи дискримінантний аналіз, знаходимо граничні значення, що розділяють основні зони. В кожній окремій зоні проводять розподіл на підзони, кількість та розмір яких залежить від мети дослідження.

Етап 1. На даному етапі проводиться аналіз кризовості ситуації. Розподіл ситуації за ступенями кризовості на класи – нормальний (Н); передкризовий (ПК); кризовий (К) – проводиться на основі класифікації об'єктів за окремими групами. Для проведення кластеризації необхідно визначити правило для об'єднання двох кластерів, тобто правило, що дає змогу встановити відстань між кластерами. Тут існують різні можливості. Одним з найефективніших методів є метод Уорда. Він мінімізує внутрішньогрупову суму квадратів (ВСК) відхилень для будь-яких двох кластерів, що можуть бути сформовані на кожному кроці. Тобто розглядається сума квадратів відстаней між кожною точкою (об'єктом, показником) і середньою по кластеру, що містить дану точку. В разі об'єднання кластерів I (n_1 елементів) і J (n_2 елементів) збільшення внутрішньогрупової суми квадратів змінюється на величину

$$W_{ij} = \frac{n_i \cdot n_j}{n_i + n_j} d_{ij}^2, \quad (4.4)$$

де $d_{ij}^2 = (\bar{X}^i - \bar{X}^j)^T (\bar{X}^i - \bar{X}^j)$,

$\overline{X^i}$, $\overline{X^j}$ – середні значення по кластерах I та J .

На кожному кроці об'єднуються ті два кластери, для яких збільшення внутрішньогрупової суми квадратів (4.3) є мінімальним.

Етап 2. На другому етапі за допомогою процедури дискримінантного аналізу визначаються граничні значення між основними рівнями кризовості – класами нормальних і передкризових станів та між класами передкризових і кризових станів. Визначення цих граничних значень надасть можливість у подальшому провести поверхні, що відокремлюють основні рівні кризовості один від одного.

Етап 3. Розподіл на зони та підзони кризовості виконується з використанням методу січних поверхонь. В нашому випадку в якості січної поверхні, що розділяє зони та підзони, розглядається гіпершар, тобто сукупність точок багатовимірного простору, що рівновіддалені від початку координат.

Етап 4. На цьому етапі проводиться розподіл основних зон на підзони. Визначення кількості підзон залежить від мети та кількості об'єктів дослідження. Для детальнішого аналізу можна зону передкризового стану розподілити на три підзони: початкова (припустима) передкриза (ПП); передкриза, що розвивається (РП); критична передкриза (КП). Кризовий стан також можна розподілити на три підзони: нестабільна криза (НК); загрозна криза (ЗК); критична (катастрофічна) криза (КК).

Етап 5. На цьому етапі проводиться визначення відстані до об'єкта через модуль його радіус-вектора за формулою:

$$r_j = \sqrt{x_{1j} + x_{2j} + \dots + x_{pj}}, \quad (4.5)$$

де x_{ij} – координати i -го об'єкта в p -вимірному просторі.

Етап 6. На даному етапі проводиться класифікація об'єктів на основі граничних значень кризовості досліджуваних об'єктів.

Запропоновані методики мають універсальний характер і можуть бути застосовані для аналізу не тільки між різними видами економічної діяльності, а також аналізу стану інвестиційної безпеки у певному виді економічної діяльності країни по роках та у порівняльному аналізі рівня інвестиційної безпеки між видами економічної діяльності різних країн.

Згідно запропонованих методик проведемо оцінку стану інвестиційної безпеки в економіці України за 2004 рік. До зони нормального стану відносяться транспорт та зв'язок, колективні, громадські та особисті послуги, готелі та ресторани; до зони передкризового стану відносяться сільське господарство, операції з нерухомістю, фінансова діяльність, будівництво і охорона здоров'я; до зони кризового стану відносяться освіта, оптова й роздрібна торгівля, промисловість (дані табл. 2).

Отже, найкращий стан у сфері інвестиційної безпеки за 2004 р. у порівнянні з іншими видами економічної діяльності мають транспорт та зв'язок, найгірший стан – промисловість.

Таблиця 2.

Відстань об'єктів аналізу від точки рівноваги економічної системи

Вид економічної діяльності	Відстань від точки рівноваги $X_{рв}$
Транспорт та зв'язок	1,22
Колективні, громадські та особисті послуги	1,37
Готелі та ресторани	1,50
Сільське господарство	2,34
Операції з нерухомістю	2,34
Фінансова діяльність	2,38
Будівництво	2,45
Охорона здоров'я	2,48
Освіта	3,11
Оптова й роздрібна торгівля	3,92
Промисловість	4,54

Друга методика оцінки класифікації видів економічної діяльності щодо стану інвестиційної безпеки показує, що нормальний стан в економіці відсутній. Транспорт та зв'язок, колективні, громадські та особисті послуги, готелі та ресторани перебували у передкризі, що розвивається. Сільське господарство, операції з нерухомістю, фінансова діяльність, будівництво, охорона здоров'я знаходились в критичній передкризі. Галузь освіти перебувала в нестабільній передкризі. Стан інвестиційної безпеки в оптовій та роздрібній торгівлі перебував на рівні загрозової кризи. Інвестиційна безпека у галузі промисловості знаходилась в глибокому критичному стані, про що свідчить досить значна відмінність її радіус-векторів від граничного значення радіус-вектора підзони (табл. 3).

Таблиця 3.

Класифікація видів економічної діяльності за рівнями кризовості (2004 р.)

Вид економічної діяльності	Співвідношення радіуса-вектора з граничним значенням	Характер ситуації
Транспорт та зв'язок	$R_{ПП} < 1,22 < R_{РП}$	Передкриза, що розвивається
Колективні, громадські та особисті послуги	$R_{ПП} < 1,37 < R_{РП}$	Передкриза, що розвивається
Готелі та ресторани	$R_{ПП} < 1,50 < R_{РП}$	Передкриза, що розвивається
Сільське господарство	$R_{РП} < 2,34 < R_{КП}$	Критична передкриза
Операції з нерухомістю	$R_{РП} < 2,34 < R_{КП}$	Критична передкриза
Фінансова діяльність	$R_{РП} < 2,38 < R_{КП}$	Критична передкриза
Будівництво	$R_{РП} < 2,45 < R_{КП}$	Критична передкриза
Охорона здоров'я	$R_{РП} < 2,48 < R_{КП}$	Критична передкриза
Освіта	$R_{КП} < 3,11 < R_{НК}$	Нестабільна передкриза
Оптова й роздрібна торгівля	$R_{НК} < 3,92 < R_{ЗК}$	Загрозової кризи
Промисловість	$R_{КК} < 4,54$	Критична криза

Отже, аналіз стану інвестиційної безпеки в економіці України за другою методикою у 2004 р. свідчить, що в цілому переважаюча більшість видів економічної діяльності перебувала у передкризовому стані. Особливу тривогу щодо

інвестиційної безпеки викликає стан інвестиційної діяльності у сферах оптової та роздрібною торгівлі, промисловості.

Загальна картина порівняльного стану інвестиційної безпеки в економіці України за 2002-2004 рр. подана на рис. 1.

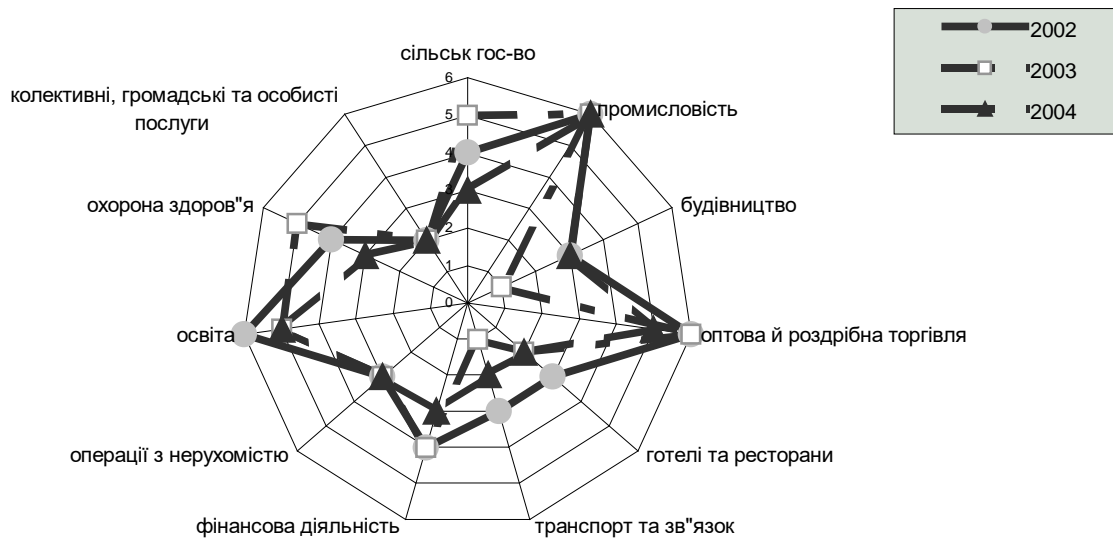

Рис. 1. Порівняльна діаграма рівнів кризовості видів економічної діяльності України за 2002–2004 рр.

З рисунку видно, що в цілому за ці роки особливих змін щодо покращання рівня інвестиційної безпеки не відбулося. В цілому зберігається інвестиційна криза в економіці. Ті невеликі зміни, що спостерігалися у сфері інвестиційної безпеки, були результатом не стільки об'єктивних умов, а наслідком деяких тактичних рішень та заходів попередніх урядів. Отже, це ще в більшій мірі вимагає прийняття невідкладних рішень, які мають призвести до докорінних змін в інвестиційній сфері.

Методологія аналітичного планування дає змогу спрогнозувати перебіг процесів, які не мають числового виміру. В умовах нестабільності прогноз та передбачення ситуації на інвестиційному ринку України із застосуванням традиційних економіко-математичних методів призводить до звичайної екстраполяції минулих тенденцій на майбутнє, прийняття не досить адекватних управлінських рішень. У зв'язку з цим відчувається гостра потреба середньострокових та довгострокових прогнозів стану інвестиційного ринку, а разом з тим і визначення рівня інвестиційної безпеки. Тому доцільно в даному випадку для прогнозування використовувати методи аналітичного моделювання (системний аналіз та метод аналізу ієрархій), які були неодноразово випробувані під час прогнозування перебігу процесів, які не мають числових характеристик.

У дослідженні використані такі найбільш імовірні прогнозні сценарії, як “песимістичний”, “імовірний”, “оптимістичний”. Ці сценарії описуються за допомогою певних потоків змінних стану інвестиційної безпеки України, визначених експертами. Результати розрахунків показали, що майбутній стан ринку інвестицій та стану інвестиційної безпеки, певною мірою зумовлюватиметься економічними (32,53 %), політичними (27,47 %) соціальними (14,36 %), та технологічними (25,64 %) чинниками. Очікувані рівні впливу суб'єктів на стан

інвестиційної безпеки показали, що найвпливовішими оцінюються дії органів державної (28,86 %) та регіональної (23,15 %) влади, підприємства (18,12 %), національні та міжнародні фінансово-кредитні інститути (20,72 %) та відносно незначний вплив фізичних осіб (9,15 %). Отримані дані свідчать про існування сильних суб'єктивістських впливів на формування інвестиційного ринку та інвестиційної безпеки.

Синтез експертних суджень дає змогу зробити висновок, що найбільш вірогідним є реалізація сценарію “оптимістичний” – 48,67 %, однак вагомою 32,17 % залишається проєкція “імовірний”. Експерти вважають, що за умов економічного зростання майбутній стан інвестиційної безпеки за сценарієм “песимістичний” малоімовірний – 19,16 %. Це свідчить про очікування позитивних зрушень на інвестиційному ринку за умов спільної дії усіх суб'єктів економічних відносин на ринку інвестицій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні місця і ролі інвестиційної складової у формуванні економічної безпеки країни, яка знаходиться в умовах системної трансформації. Це дало можливість отримати такі результати:

1. Концепція економічної безпеки як розвитку базується не на боротьбі з небезпеками, а на розвитку власних внутрішніх сил. І тому небезпека за такого підходу являє собою не тільки те, що заперечує існування суб'єкта, системи, а, насамперед, те, що загрожує особистісному самоствердженню, прогресу економічної системи.

2. Інвестиційна складова – це особлива підсистема економічної безпеки, що створює передумови для розвитку соціально-економічних відносин. У дослідженні структури інвестиційної складової пропонується враховувати: спосіб включення інвестиційної складової в систему економічної безпеки; диференціацію інвестиційної складової за різними рівнями економіки (країна, регіон, галузь, підприємство); врахування синергетичної властивості інвестиційної складової економічної безпеки; оцінку внеску у формування інвестиційної складової різних чинників; оцінку ризиків.

3. Інвестиційна безпека означає процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення. Інвестиційна безпека – це і стан, і процес. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економіці, а з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання.

4. Організаційними складовими гарантування інвестиційної безпеки є розроблення програми підвищення конкурентоспроможності економіки України, наповнення новим змістом роботи Агентства з питань іноземних інвестицій, яке має стати Національним агентством інвестиційної політики, введення в практику

управління моніторингового контролю за виконанням програмних заходів, змін у індикаторах інвестиційної безпеки та конкурентоспроможності в регіональному розрізі та у міжнародних порівняннях.

5. Головним критерієм інвестиційної безпеки є конкурентоспроможність економіки, що досягається у динаміці. Методологія визначення критеріального рівня інвестиційної безпеки дає можливість виділити позитивний та нормативний аспекти інвестиційної безпеки. Позитивний аспект інвестиційної безпеки виступає як поєднання захищеності і розвитку національної економіки. З позицій захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня соціально-економічних показників. З позицій розвитку інвестиційна безпека означає реалізацію необхідних темпів економічного зростання. Нормативний аспект оцінки інвестиційної безпеки виступає як поєднання стану і процесу розвитку, що гарантовані державою. Кінцевою метою цього поєднання є конкурентоспроможність економіки, а засобом її досягнення є інструменти індикативного регулювання інвестування та механізми саморозвитку

6. Політика підвищення конкурентоспроможності національної економіки на основі реалізації механізму інвестиційної безпеки має використовувати зрозумілі та загальноприйнятні для суб'єктів економіки інструменти: 1) баланс інтересів, який має поширюватися на всі сфери економіки і об'єкти економічних відносин; 2) паритетність розвитку секторів економіки, що передбачає встановлення для них рівноцінних умов розвитку: посилення процесів капіталотворення, збільшення джерел розширеного відтворення, стимулювання високої продуктивності праці, ресурсозбереження, інноваційної діяльності тощо; 3) недопущення монопольної поведінки; 4) стимулювання інноваційної активності національного бізнесу, на який має спиратися інвестиційна безпека національної економіки; 5) ресурсозбереження, що передбачає розробку планів ефективного використання усіх видів виробничих ресурсів у галузях, видах економічної діяльності; 6) комплексність та узгодженість нормативних актів, що має створити національному виробникові максимально сприятливі умови через стабільність та гарантованість; 7) вирівнювання економічного розвитку регіонів як чинника посилення конкурентоспроможності національної економіки; 8) підвищення рівня життя населення.

7. Пріоритетними напрямками економічної політики забезпечення інвестиційної безпеки та підвищення рівня конкурентоспроможності мають стати: створення сприятливого макроекономічного та підприємницького середовища, сприяння розвитку підприємництва, створення інноваційних кластерів, інвестування у людський капітал та соціальний капітал заради скорочення регіонального та структурного безробіття, детінізація економіки, захист власників та посилення ефективності і прозорості використання державних фінансів.

8. Механізм реалізації інвестиційної безпеки являє собою сукупність організаційно-економічних форм, за допомогою яких реалізується система відносин інвестиційного комплексу. Цей механізм можна визначити як спосіб організації взаємодії елементів системи. Таке розуміння механізму інвестиційної безпеки дає змогу визначити його структуру в системі економічної діяльності суспільства. По-перше, усі зв'язки та залежності, характерні для інвестиційної політики та

інвестиційного комплексу, розкриваються в системі організаційно-економічних форм. По-друге, утворюючи певний пласт економічних відносин – організаційно-економічних – механізм реалізації інвестиційної безпеки об'єднує усі фази інвестиційного циклу в одне ціле: від формування умов і джерел інвестування до отримання прибутку суб'єктами інвестування та утилізації використаного устаткування. По-третє, виступаючи формою економічних відносин, механізм реалізації інвестиційної безпеки гарантує єдність в системі економічних інтересів у інвестиційній сфері і розв'язання виникаючих суперечностей.

9. Механізм реалізації інвестиційної безпеки як система має такі складові: ринковий механізм реалізації, державний механізм регулювання інвестиційними процесами й управління інвестиційною діяльністю та механізм інвестиційного партнерства. Цілісність механізму інвестиційної безпеки визначається, з одного боку, залежністю його елементів, за якої зміна одного з них призводить до зміни інших, з іншої – цілісність виступає в якості міри його розвитку, критерію рівня його зрілості.

10. Інвестиційна безпека має суперечливий характер. З одного боку, відбуваються процеси адаптації та модернізації; наука дедалі більшою мірою прагне відповідати вимогам економічної діяльності; здійснюються спроби пошуку української ніші на світових ринках; високими темпами розвиваються деякі виробництва та послуги у сфері хай-тека. З іншого боку, існують проблеми і негативні тенденції, що не сприяють формуванню необхідної інноваційно-інвестиційної безпеки. Вони особливо помітні при міжнародних порівняннях: рівні та тенденції фінансування не відповідають ні потребам України, ні практиці лідерів світової економіки; має місце відрив української науки за результатами реалізації відкриттів і винаходів, за рівнями технологічного розвитку, за ефективністю державних науково-технічної та інноваційної політик не тільки від розвинутих країн, але й від країн, що розвиваються.

11. Інноваційна складова інвестиційної безпеки має базуватися на складній системі взаємозв'язків інститутів, які “виробляють” різні типи знань, управляють їх потоками, розподіляють їх, і визначаються тим, у який спосіб основні діючі особи цих процесів взаємодіють одна з одною. Урядові структури мають формувати інституціональний профіль системи, який багато в чому визначається такими залежними від них факторами, як режим функціонування підприємницького середовища, рівень і міра орієнтації фундаментальних досліджень на ринок, система мотивації науково-дослідницької активності, її спрямованість у бік виробництва, організація сектора вищої освіти.

12. Формування інвестиційної політики будь-якого рівня відбувається в певній послідовності і реалізується як об'єктивний процес, що підпорядкований певним закономірностям соціально-економічного розвитку та має певну концептуальну модель. Її основними елементами виступають: 1) аналіз соціально-економічної ситуації; 2) визначення цілей, завдань, пріоритетів інвестиційної політики; 3) оцінка засобів та шляхів формування інвестиційних джерел; 4) діагностика інвестиційної безпеки.

13. Пріоритетними напрямками інвестиційної політики у контексті інвестиційної безпеки мають стати: розширення потенційних джерел для інвестицій;

створення умов, що стимулюють перетворення нагромаджень в інвестиції; застосування для раціонального використання бюджетних засобів системи цільових програм різного рівня (державних, спільних державно-регіональних, регіональних, регіонально-муніципальних тощо); формування за допомогою державної регіональної інвестиційної політики на основі місцевих ініціатив механізмів залучення інвестицій, насамперед у сферу пріоритетних галузей регіональної економіки, з урахуванням місцевих умов; створення конкурентного середовища у всіх сферах пріоритетних галузей економіки, без якої монополізм буде перешкоджати структурним зрушенням; надання допомоги держави в активізації інвестиційної активності корпорацій; максимальне врахування приватного інтересу та усунення того, що перешкоджає фірмам і населенню в їхній економічній і інвестиційній активності; зниження загальної невизначеності, встановлення рівнів інвестиційної безпеки для учасників інвестиційної діяльності.

14. Основними проблемами інвестиційної політики реального сектора економіки, що вимагають негайного і послідовного вирішення на сучасному етапі, є такі: розподіл конкретних функцій управління інвестиційним процесом і відповідних прав та відповідальності між керівними структурами п'яти рівнів (державного, галузевого, регіонального, муніципального і підприємства). Розробка чіткого механізму взаємодій цих органів управління інвестиційним процесом; побудова вибіркової та адресної системи фінансування інвестиційних проектів; реалізація “самофінансування” інвестиційних і господарських рішень підприємствами і регіональними органами влади у разі скорочення бюджетного фінансування; активізація банківської системи кредитування учасників інвестиційного процесу; розробка системи конкурсу інвестиційних заявок і процедури державних і банківських оцінок порівняльної пріоритетності проектів як об'єктів фінансування; розробка законодавчої і нормативно-правової бази, що стимулює інвестора до ініціативної діяльності і знижує до мінімуму інвестиційні ризики; удосконалення та підвищення надійності прогнозування ринкової кон'юнктури та умов “зовнішнього середовища” на тривалу перспективу; комплексний аналіз економічних, екологічних і соціальних наслідків здійснення великомасштабних інвестиційних програм; техніко-технологічне відновлення основного фонду через нове будівництво, реконструкцію та модернізацію основної частини перспективних підприємств; реструктуризація і перепрофілювання підприємств, що не забезпечують конкурентоспроможності в ринковій системі господарювання.

15. Формування і розвиток національної системи інвестиційної безпеки можливе лише на основі розробки та застосування відповідної методології, яка б включала чіткий алгоритм процедури створення системи пріоритетів, правила і принципи його реалізації, інституціональні та оціночні критерії. Запропонована і проведена діагностика інвестиційної безпеки показує, що особливу значущість набуває формування системи індикаторів інвестиційної безпеки. Встановлено, що дані індикатори мають задовольняти таким умовам: 1) бути взаємопов'язаними в рамках загальної схеми діагностики, що проводиться на державному, регіональному та галузевому рівнях; 2) відповідати переліку основних загроз інвестиційної

безпеки; 3) бути кількісно обмеженими та достатньо простими для розрахунків; 4) синхронізуватися у часі.

16. Концепція інвестиційної безпеки може бути побудована на основі комплексного методичного підходу і включати такі блоки: виявлення і класифікація загроз інвестиційної безпеки; визначення та групування об'єктів моніторингу інвестиційної безпеки; формування сукупності показників і бази даних для діагностики інвестиційної безпеки; проведення індикативного аналізу по кожному індикативному блоку інвестиційної безпеки; проведення індикативного аналізу щодо ситуації інвестиційної безпеки в цілому; оцінка ситуації щодо стану інвестиційної безпеки в цілому по території, що дасть змогу вжити активних заходів щодо забезпечення безпеки; розробка концепції моніторингу і програмно-цільових заходів щодо сценаріїв для ліквідації, нейтралізації й ослаблення дії загроз інвестиційної безпеки.

17. Аналіз стану інвестиційної безпеки в економіці України свідчить, що в цілому всі види економічної діяльності знаходяться в кризовому стані та відрізняються один від іншого різними рівнями кризовості. У готельно-ресторанному комплексі та колективних, громадських та особистих послугах ситуація перебувала в початковій передкризі. Сфера операцій з нерухомістю знаходилась в критичній передкризі. Галузь фінансової діяльності перебувала на межі передкризового та кризового станів і за умови відповідних заходів ситуація щодо інвестиційної безпеки могла в ній покращитись. Стан інвестиційної безпеки у сферах освіти, сільського господарства та охорони здоров'я перебував на рівні загрозливої кризи. Інвестиційна безпека у галузях оптової й роздрібної торгівлі, промисловості знаходилась в глибокому критичному стані. Особливу тривогу щодо інвестиційної безпеки викликає стан інвестиційної діяльності у сферах оптової та роздрібної торгівлі, промисловості.

18. Результати і висновки дослідження дають змогу проводити комплексне вирішення проблем активізації інвестиційної діяльності, що має на меті гарантування економічної безпеки. Дана наукова розвідка також може бути використана державними органами для розробки державної стратегії розвитку економіки, формування інвестиційної політики для розробки нормативних і законодавчих актів, які регламентують інвестиційні процеси на державному, регіональному та галузевому рівнях: Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Радою національної безпеки та оборони, Національним інститутом стратегічних досліджень.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники, підручники:

1. *Кириленко В.І.* Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с. (13,25 друк. арк.).
2. *Комп'ютерна модель управління оборонними ресурсами “DRMM”*: сучасний стан та перспективи розвитку. Монографія / За редакцією В.Л.Шевченка. – К.: Головне управління особового складу та організаційно-мобілізаційної роботи ГШ

ЗС України, ННДЦ ОТ і ВБ України, 2004. (13,75 д.а., з яких автору належить 0,7 др. арк., у т. ч. розділ: 3.1. Сутнісні характеристики планування в економічній системі (автору належить дослідження сутності, місця і ролі економічної безпеки в економічній системі).

3. *Беляєв О.О., Диба М.І. Кириленко В.І., Комяков О.М.* Система економічних законів і категорій: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. (10,23 др. арк., з яких автору належить 1,2 др. арк., у т. ч. розділи: 4. Загальні закони ринкової економіки (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження маржиналізму як методології економічних досліджень, законів попиту та пропозиції і сутності ринкової рівноваги та нерівноваги); 5. Закони діяльності суб'єктів ринкової економіки (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження законів поведінки виробника та добробуту).
4. *Економічна політика*: Навч. посіб. / О.О.Беляєв (кер. кол. авт.), А.С.Бєбєло, М.І.Диба та ін. – К.: КНЕУ, 2004. (16,74 др. арк., з яких автору належить 0,5 друк. арк., у т. ч. розділ: 12. Економічна політика та економічна безпека (у співавторстві з О.Беляєвим та О.Сінельником, автору належить аналіз стратегії гарантування економічної безпеки України).
5. *Кириленко В.І.* Мікроекономіка: Навч. посібник для студентів економ. спец. вузів. – К.: Таксон, 1998. (14,72 друк. арк.).
6. *Кириленко В.І.* Традиційна економічна система // Сучасні економічні системи: Навч. посіб. / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло, М.І.Диба та ін.; За заг. ред. О.О.Беляєва, В.І.Кириленка. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 50-71. (1,0 друк. арк.).
7. *Основи економіки*: Навч. посібник / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло, В.М.Сукноваленко та ін. – К.: КНЕУ, 2006. (14,88 др. арк., з яких автору належить 1,5 др. арк., у т. ч. розділи: 1.4. Обмеженість виробничих ресурсів і економічна поведінка виробника; 4.2. Система макроекономічних показників; 4.6. Грошово-кредитна політика держави).
8. *Соціально-економічні проблеми НТР*: Навч. посібник / О.О.Беляєв, М.І.Диба, В.І.Кириленко та ін.; За заг. ред. О.О.Беляєва, Л.П.Бортнікової. – К.: КНЕУ, 2004. (11,62 др. арк., з яких автору належить 1,0 друк. арк., у т. ч. розділ: 8. Науково-технічний прогрес та проблеми економічної безпеки).
9. *Соціальна економіка*: Навч. посіб. / Кол. авт. О.О.Беляєв, М.І.Диба, В.І.Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. (11,39 др. арк., з яких автору належить 2,0 друк. арк., у т. ч. розділи: 2. Соціалізація економічного розвитку (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження методів соціалізації економіки та інституційних змін в економіці); 3. Соціальне ринкове господарство (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження типів і моделей соціальної ринкової економіки та умов формування соціально-ринкового господарства); 5. Механізм координації соціальної економіки (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження інституційних основ координації економіки та розв'язання соціальних суперечностей в економіці); 10. Соціальна визначеність технологічного рівня (у співавторстві з М.Дибою, автору належить дослідження місця і ролі технологічного розвитку в економічній системі).

Статті у наукових фахових виданнях:

10. *Безчасний Л.К., Кириленко В.І., Юрчук В.В.* Науково-технічний прогрес як фактор конверсії оборонного комплексу і структурної перебудови економіки України // Економічний вимір розвитку науки / Зб. наук. праць. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. – С. 77-95. (0,5 др. арк.). (Особисто здобувачу належить аналіз проблеми ролі науково-технічного прогресу у відтворювальному процесі в економіці – 0,2 др. арк.).
11. *Безчасний Л.К., Кириленко В.І., Юрчук В.В.* Науково-технічні та економічні проблеми забезпечення оборонної достатності України // Економіка України. – 1997. – №6 – С. 13-26. (0,5 др. арк.). (Особисто здобувачу належить аналіз проблеми напрямів забезпечення безпеки через призму оборонної достатності – 0,2 др. арк.).
12. *Безчасний Л.К., Кириленко В.І., Юрчук В.В.* Умови оборонної достатності // Політика і час. – 1997.– №7. – С. 32-35. (0,3 др. арк.). (Особисто здобувачу належить аналіз граничних рівнів безпеки – 0,15 др. арк.).
13. *Бєляєв О.О., Кириленко В.І., Сінельник О.В.* Сутнісні характеристики економічної безпеки // Вчені записки: Наук. збірник. – Вип. 4 / Відп. ред. В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2002. (39,6 др. арк.) – С. 32-38. (Особисто здобувачу належить аналіз механізму забезпечення економічної безпеки та розробки напрямів стратегії економічної безпеки у перехідний період та на перспективу – 0,15 др. арк.).
14. *Кириленко В.І.* Особливості формування інвестиційних ресурсів перехідної економіки // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. – Вип. 8 / Відп. ред. С.І.Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2002. (11,85 др. арк.) – С. 36-42. (0,5 др. арк.).
15. *Кириленко В.І.* Інвестиційна діяльність як складова економічної безпеки // Вісник Технологічного університету Поділля. – № 2. Ч.1 (39).– Хмельницький, 2002. – С. 102-104. (44,75 др. арк.). (0,5 др. арк.).
16. *Кириленко В.І., Кириленко Л.М.* Теорія ціни і практика ціноутворення в Україні // Економіка України. – №8. – 2002. – С. 52-68. (Особисто здобувачу належить аналіз проблеми ціноутворення на ринку інвестиційних ресурсів – 0,4 др. арк.).
17. *Кириленко В.І.* Урахування інвестиційних витрат у забезпеченні економічної безпеки // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. Вип. 10 / Відп. ред. С.І.Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 42-51. (0,5 др. арк.).
18. *Кириленко В.І.* Чинники інвестиційних витрат в забезпечення економічної безпеки // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Вип. 55. – Донецьк, ДонНТУ, 2003. – С. 215-218. (0,5 др. арк.).
19. *Кириленко В.І.* Роль і місце інвестицій у забезпеченні економічної безпеки та економічного зростання // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. праць: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України, 2003. – Ч. 1. – С. 61-66. (0,5 др. арк.).
20. *Кириленко В.І.* Особливості формування інвестиційного потенціалу в перехідній економіці // Теоретичні та прикладні питання економіки / Зб. наук. праць. Вип. 3. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2003. – С. 90-95. (0,5 др. арк.).

21. *Кириленко В.І.* Особливості формування інвестиційного потенціалу в перехідній економіці // Вісник Технологічного університету Поділля. №2. Т.1 (50). – Хмельницький, 2003. – С. 9-10. (0,3 др. арк.).
22. *Кириленко В.І., Дуба О.М.* Система регулювання інвестиційної діяльності // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. Вип. 12 / Відп. ред. С.І.Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 35-42. (0,5 др. арк.) (Особисто здобувачу належить аналіз проблеми ролі інвестиційної діяльності в системі економічної безпеки – 0,4 др. арк.).
23. *Кириленко В.І.* Методичні основи й організаційні умови формування системи індикаторів інвестиційної безпеки // Вісник Донецького держ. університету економіки і торгівлі: Наук. журнал. Серія Економічні науки. – № 3 (23). – 2004. – С. 212-223. (0,5 др. арк.).
24. *Кириленко В.І.* Напрямки та умови державного регулювання інвестицій у трансформаційній економіці // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 189. В 5 т. Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 426-432. (0,5 др. арк.).
25. *Кириленко В.І.* Напрямки та умови реалізації механізму інвестиційного забезпечення економічної безпеки // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Вип. 12. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 129-136. (0,5 друк. арк.).
26. *Кириленко В.І.* Економічна безпека в системі економічної діяльності // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 7. (Вип. 8): Формування ринкової структури у трансформаційній економіці України: Зб. наук. праць економіко-правового факультету. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 552-556. (0,5 др. арк.).
27. *Кириленко В.І.* Управління інвестиційними процесами в системі гарантування економічної безпеки // Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. праць. Вип. 5. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2004. – С. 174-179. (0,5 др. арк.).
28. *Кириленко В.І.* Основні загрози економічної безпеки в інвестиційній сфері / Вчені записки: Наук. зб. Вип. 7 / Відп. ред. А.Ф.Павленко. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 65-69. (0,5 др. арк.).
29. *Кириленко В.І.* Принципи формування інвестиційної політики // Формування ринкової економіки: Міжвід. наук. зб. Вип. 14. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 54-63. (0,5 др. арк.).
30. *Кириленко В.І.* Аналітичне моделювання майбутнього стану інвестиційної безпеки // Актуальні проблеми економіки. – № 9 (51). – 2005. – С. 134-140. (0,5 др. арк.).
31. *Кириленко В.І.* Інвестиційна політика як фактор гарантування економічної безпеки // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. Вип. 14 / Відп. ред. С.І.Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 23-34. (0,5 др. арк.).

В інших виданнях:

32. *Безчасний Л.К., Кириленко В.І., Юрчук В.В.* Науково-технічні та технологічні проблеми конверсії воєнного виробництва в умовах економічної кризи / НАН

- України. Ін-т економіки. – Київ, 1998. (3,5 др. арк.). (Особисто здобувачу належить аналіз головних цілей та напрямів технічної та воєнно-технічної політики держави – 1,2 др. арк.).
33. *Економіка Збройних Сил України: Навч. посібник / За ред. В.І.Кириленка.* – К.: НАОУ, 2004. (19,75 др. арк., з яких автору належить 1,5 др. арк., у т. ч. розділ: 5. Економічне забезпечення локальних війн і збройних конфліктів).
34. *Економіка оборонного комплексу України і можливості економічного забезпечення Збройних сил: Навч. посібник / Під ред. М.М. Кириєнка.* – К.: КВГІ, 1997. (8,99 др. арк., з яких автору належить 1,0 др. арк., у т. ч. розділ: 2.2. Особливості реформування економіки оборонного комплексу на макроекономічному рівні).
35. *Кириленко В.І.* Теоретичне обґрунтування та оцінка воєнно-економічної безпеки держави // Вчені записки. Вип.2 / Ін-т економіки, упр. та госп. права; Відп. ред. І.Ф.Радіонова. – К., 1998. – С. 33-37. (0,3 др. арк.).
36. *Кириленко В.І.* Економічна безпека (інвестиційний аспект) // Вчені записки. Вип. 3 / Ін-т економіки, упр. та госп. права; Відп. ред. І.Ф.Радіонова. – К., 1999. – С. 40-43. (0,3 др. арк.).
37. *Кириленко В.І.* Економічна безпека України (інвестиційний аспект) // Українознавство в системі вищої освіти. Зб. наук. праць – К.: ВГІ НАОУ, 2001. – С. 118-123. (0,2 др. арк.).
38. *Кириленко В.І.* Інвестиції та інновації як чинники відновлення економічного зростання Вчені записки. Вип. 5 / Ін-т економіки та права “КРОК”; Відп. ред. І.Ф.Радіонова. – К., 2001. – С. 13-20. (0,5 др. арк.).
39. *Кириленко В.І.* Інвестиційні витрати в гарантування економічної безпеки // Вчені записки. Вип.7 / Ін-т економіки та права “КРОК”; Відп. ред. І.Ф.Радіонова. – К., 2003. – С. 20-27. (0,5 др. арк.).
40. *Кириленко В.І.* Механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки // Вчені записки. Вип. 11 / Ун-т економіки та права “КРОК”; Відп. ред. М.Є.Шумило. – К., 2004. – (Сер. “Економіка”). – С. 15-22. (0,5 др. арк.).
41. *Кириленко В.І.* Інвестиційна політика та інвестиційний процес: теоретичні основи взаємозв’язку // Вчені записки. Вип.12 / Ун-т економіки та права “КРОК”; Відп. ред. І.Ф.Радіонова. – К., 2005. – (Сер. “Економіка”). – С. 83-86. (0,5 др. арк.).
42. *Соціально-економічне, воєнно-політичне становище України і проблеми її безпеки. Оборонний комплекс: Навч. посібник / Під ред. М.М. Кириєнка.* – К.: КВГІ, 1997. (8,14 др. арк., з яких автору належить 1,0 др. арк., у т. ч. розділ: 4.3. Воєнно-економічна безпека України на сучасному етапі).
43. *Теорія і практика воєнної економіки. Навч. посібник / За ред. В.І. Кириленка.* – К.: ВГІ НАОУ, 2001. – Ч.1. (11,39 др. арк., з яких автору належить 6,5 др. арк., у т. ч. розділи: 1. Воєнна економіка як наука; 4. Безпека і стійкість функціонування воєнної економіки; 5. Управління воєнною економікою в умовах ринкових відносин; 8. Воєнно-економічна інтеграція; 9. Економічне забезпечення локальних війн і збройних конфліктів; 10. Економіка Збройних сил і ефективність її функціонування).

Матеріали і тези наукових конференцій:

44. *Кириленко В.І.* Воєнно-економічна сфера нової моделі безпеки // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі ХХІ століття / Матеріали п'ятої Міжнародної наук.-практ. конф. Ч. II. 22-25 травня 1997 р. – Київ, Чернівці, 1997. – С. 500-502. (0,3 др. арк.).
45. *Кириленко В.І.* Проблема теоретичного обґрунтування воєнно-економічної безпеки держави // Проблеми безпеки української нації на порозі ХХІ сторіччя / Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 22-23 жовтня 1998 р. Ч. 1. – Київ, Чернівці, 1998. – С. 180-187. (0,5 др. арк.).
46. *Кириленко В.І., Кириленко Л.М.* Виробничо-інвестиційна діяльність в системі економічної безпеки / Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку підприємств перехідної економіки України” 19-20 квітня 2002 р. // Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. праць. Вип. 1. (За заг. ред. д.е.н., проф. Шегди А.В.). – К.: ТОВ “Кадри”, 2002. – С. 215-222. (Особисто здобувачу належить аналіз проблеми інвестиційної діяльності та інвестиційної безпеки в системі економічної безпеки – 0,3 др. арк.).
47. *Кириленко В.І.* Особливості формування інвестиційних ресурсів перехідної економіки / Міжнародна наук.-практ. конф. “Теорія і практика ринкових перетворень в країнах з перехідною економікою” 27-29 листопада 2002 р. // Вісник. Економіка. Вип. 63. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2002. – С. 36-38. (0,3 др. арк.).
48. *Кириленко В.І.* Інвестиційний фактор економічного зростання в умовах глобалізації // Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні: Матеріали наук.-практ. конф. 18-19 листопада 2004 р. / Наук. ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2004. – С 319-321. (0,3 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.01.01 – Економічна теорія. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2007.

Дисертація присвячена дослідженню теоретико-методологічних основ і практичних аспектів інвестиційної складової економічної безпеки. Обґрунтовано концептуальні засади ролі, місця і функцій інвестиційної безпеки у системі економічної безпеки. Досліджено механізм гарантування інвестиційної безпеки та зроблено висновки про інвестиційну політику та її вплив на інвестиційну безпеку і спрямованість на підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та добробуту населення.

Здійснено системний аналіз суперечностей інвестиційного гарантування економічної безпеки та запропоновані пріоритетні напрями, шляхи та інструменти їх розв'язання та подолання існуючих загроз інвестиційному процесу в країні.

З'ясовані особливості інвестиційного гарантування економічної безпеки в Україні та визначені необхідні інституційні та організаційні зміни.

Сформульовані концептуальні засади формування інвестиційної безпеки в економічній діяльності, запропоновані методичні рекомендації визначення стану інвестиційної безпеки видів економічної діяльності. Проведено оцінювання стану інвестиційної безпеки окремих видів економічної діяльності української економіки та зроблено висновок про необхідність активізації інвестиційної діяльності, що має на меті гарантування економічної безпеки.

Запропоновано шляхи підвищення ефективності інвестиційної складової економічної безпеки країни. Сформульовані пропозиції за перспективними напрямами інвестиційної стратегії та стратегії економічної безпеки в Україні, які базуються на сучасному стані інвестиційної безпеки і можливостях інвестиційних процесів.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, інвестиційне гарантування економічної безпеки, інвестиційна безпека, механізм інвестиційної безпеки, інвестиційна стратегія, інвестиційна політика, інновації.

АННОТАЦІЯ

Кириленко В.И. Инвестиционная составляющая экономической безопасности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.01.01 – Экономическая теория. – Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Киев, 2007.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических основ и практических аспектов инвестиционной составляющей экономической безопасности. Обоснованы концептуальные основы определения роли, места и функций подсистемы инвестиционной безопасности в системе экономической безопасности.

Изучена эволюция взглядов на экономическую безопасность и её составляющую, инвестиционную деятельность, в отечественной и зарубежной литературе с позиций выяснения объективных причин изменения роли экономической безопасности в функционировании и развитии национальных экономик.

Осуществлена качественная оценка места и роли инвестиционной деятельности как составляющей экономической безопасности. Определены принципы формирования и реализации инвестиционной безопасности и механизмы её гарантирования.

Рассмотрен механизм гарантирования инвестиционной безопасности и сделаны выводы об инвестиционной политике и её влиянии на инвестиционную безопасность. Определены функции механизма гарантирования экономической безопасности и способы их использования с целью реализации национальных экономических интересов, формирования необходимых условий развития инвестиционных процессов направленных на преодоление внутренних и внешних угроз.

Исследованы теоретико-методологические и методические проблемы обеспечения достаточного уровня инвестиционной безопасности Украины на основании проведения приемлемой для всех субъектов хозяйствования государственной инвестиционной политики. Предложено в определении структуры инвестиционной составляющей учитывать: способ включения инвестиционной составляющей в систему экономической безопасности Украины; дифференциацию инвестиционной составляющей по разным уровням экономики; синергетическое свойство инвестиционной составляющей экономической безопасности; оценку вклада в формирование инвестиционной составляющей различных факторов; оценку рисков.

Определен основной критерий инвестиционной безопасности, под которым понимается конкурентоспособность экономики. Обеспечение конкурентоспособности должно происходить путем формирования инновационной социально ориентированной модели экономического развития, эффективной рыночной системы, адаптированной к вызовам мировых рынков путем качественной трансформации экономических отношений.

Обоснована целесообразность формирования инвестиционной политики в определенной последовательности и подчиненности закономерностям социально-экономического развития и определенной концептуальной модели. Определены основные элементы, инструменты и приоритетные направления экономической политики обеспечения инвестиционной безопасности и повышения уровня конкурентоспособности.

Осуществлен системный анализ противоречий инвестиционного гарантирования экономической безопасности и предложены приоритетные направления, пути и инструменты преодоления существующих противоречий инвестиционного процесса в стране. Выявлены особенности инвестиционного механизма гарантирования экономической безопасности в Украине и предложены необходимые институциональные и организационные его изменения.

Сформулированы концептуальные основы формирования инвестиционной безопасности в экономической системе, предложены методические рекомендации определения состояния инвестиционной безопасности видов экономической деятельности. Оценено состояние инвестиционной безопасности видов экономической деятельности украинской экономики и сделан вывод о необходимости активизации инвестиционной деятельности, имеющей целью гарантирование экономической безопасности.

Предложены пути повышения эффективности инвестиционной составляющей экономической безопасности страны. Осуществлено прогнозирование инвестиционной безопасности в Украине. Определено, что будущее состояние рынка инвестиций и состояние инвестиционной безопасности в определенной мере будет обуславливаться экономическими, политическими, социальными и технологическими факторами. Доказано, что в формировании инвестиционного рынка и инвестиционной безопасности доминируют сильные субъективистские влияния на них. Сформулированы предложения по перспективным направлениям инвестиционной стратегии в Украине, базирующиеся на современном состоянии инвестиционной безопасности и возможностях инвестиционных процессов.

Обоснована целесообразность формирования и развития национальной системы инвестиционной безопасности на базе разработки и использования соответствующей системы регулирования инвестиционной сферы, включающей четкий алгоритм процедуры создания системы приоритетов, правил и принципов его реализации, институциональных и оценочных критериев. Предложена и проведена диагностика инвестиционной безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, инвестиционная деятельность, инвестиционный процесс, инвестиционное гарантирование экономической безопасности, инвестиционная безопасность, механизм инвестиционной безопасности, инвестиционная стратегия, инвестиционная политика, инновации.

SUMMARY

Kyrylenko V.I. Investment component of economic security. –Manuscript.

The dissertation for a doctor degree in economic science by specialization 08.01.01 – Economic theory. – Vadym Getman Kyiv National Economic University, 2007.

The dissertation is dedicated to research of methodology-theoretical basis and practical aspects of investment component of economic security. Conceptual foundation of the role, place and functions of investment security in the system of economic security are grounded in it. The mechanism of investment security ensuring has been investigated and the conclusions about investment policy and its influence on investment security and direction toward the increase of the economy competitive ratio and public welfare have been made.

Systematic analysis of contradictions of economic security has been made and priority directions, ways and tools of their solution and overcoming existing threats to investment process in the country have been proposed. Peculiarities of investment ensuring of economic security in Ukraine has been ascertain and necessary institutional and organizational changes have been defined.

Conceptual principles of forming investment security in investment activity have been formulated and the methodical recommendations of defining the state of investment security of kinds of economic activity have been proposed. The state of investment security of certain kinds of the Ukrainian economy activity has been estimated and there has been drawn a conclusion about the necessity of activation of investment activity aimed at ensuring economic security.

The methods of the rise of investment component efficiency of the country's economic security are proposed. Propositions on perspective ways of investment strategy of economic security in Ukraine are formulated. They are based on modern conditions of investment security and possibilities in investment processes.

The key words: economic security, investment activities, investment process, economic security, investment ensuring of economic security, investment security mechanism, investment strategy, investment policy, innovation.